

УДК 159.9:331.4

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-3.31>

С. М. Мотика

кандидат педагогічних наук,
заступник начальника з морально-психологічного забезпечення
Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

К. О. Кравченко

кандидат психологічних наук,
т. в. о. начальника науково-дослідного відділу досліджень проблем психології
науково-дослідного центру
Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОФІЦЕРІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ З УРАХУВАННЯМ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУРСАНТІВ

Метою формування позитивного іміджу офіцерів, які працюють у вищих військових навчальних закладах є вплив на свідомість курсантів, їх виховання як особистості, подальшу професійну спрямованість як майбутніх захисників Батьківщини. Особливо це питання стало актуальним з початком ведення війни на сході України. Це обумовлюється тим, що після випуску зі стін ВЗО більшість із них будуть мати під своїм керівництвом особовий склад, людей, за яких вони будуть відповідати, яких їм необхідно буде організувати для виконання службово-бойових завдань. Із цим завданням випускники-курсанти зможуть упоратись лише за умови, якщо вони у своїх підлеглих зможуть створити власний позитивний імідж. На жаль, у навчальних програмах вищих військових навчальних закладів відсутні дисципліни щодо формування позитивного іміджу як Збройних сил, так і окремих офіцерів. Тому акцент треба робити на офіцерів, які їх навчають та виховують. Отож, курсанти зможуть перейняти корисний для своєї подальшої професійної діяльності досвід.

У статті наведені рекомендації щодо формування позитивного іміджу офіцерів Збройних сил України, які працюють у вищих військових навчальних закладах з урахуванням вікових особливостей курсантів. Акцент зроблений саме на вікові особливості при формуванні позитивного іміджу офіцерів у зв'язку з такими факторами: по-перше, ця тема є малодослідженою, по-друге, відповідно до певних керівних документів, на основі яких проводиться прийом на навчання у вищі військові навчальні заклади, визначено, що вступати до військового закладу вищої освіти можуть як абітурієнти-випускники шкіл (приблизний вік – 17 років), так і військовослужбовці-контрактники, вік яких не перевищує 30 років. Отже, офіцери, які працюють у військових ЗВО, взаємодіють із двома віковими категоріями, які мають свої відмінності та особливості. Це необхідно враховувати при формуванні власного позитивного іміджу з такою цільовою аудиторією.

***Ключові слова:** імідж, військовослужбовець, Збройні сили України, курсанти, офіцери вищих військових навчальних закладів, вікові особливості.*

Постановка проблеми. Реформування Збройних сил України, геополітична ситуація в країні та вимоги, які висуває реальність у зв'язку з веденням бойових дій на сході України, зумовлюють необхідність щодо формування позитивного іміджу не тільки Збройних сил України, але й кожного військовослужбовця, а особливо офіцерського складу. Також зросли вимоги до особистості військовослужбовця та їх військово-професійної діяльності як відображення модернізації військово-професійної освіти. У статті «Соціально-психологічні аспекти визначення поняття іміджу військовослужбовця Збройних сил України» [1, с. 228–229] А. Шумейко зазначає:

«Імідж військовослужбовців – це публічне явище, яке здійснює символічне переломлення сутнісних основ усієї системи Збройних сил в уявленні суспільства, є корпоративним іміджем військової служби та державним іміджем, не тільки одержуючи від них нову інформацію та пристосовуючись до них, але й має певний зворотний вплив».

Питання щодо формування позитивного іміджу саме офіцерів ВВНЗ викликало науковий інтерес лише у 2018 році. Були розглянуті такі його аспекти: досвід формування позитивного іміджу офіцерів Збройних Сил України в умовах підготовки військових фахівців; педагогічна майстерність викладача як складова формування іміджу

майбутнього офіцера Збройних сил України; робота з молоддю як важливий напрямок формування позитивного іміджу Збройних сил України; інформаційне висвітлення освітнього процесу підготовки майбутніх офіцерів, як складова формування іміджу ЗС України; формування довіри курсантів до командирів (начальників) ВВНЗ під час навчання, як шлях до зміцнення позитивного іміджу ЗС України. Але це, так би мовити, лише підґрунтя для подальших досліджень та наукових напрацювань. Цим і обумовлена актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідницькі передумови до розроблення науково-теоретичних і методологічних основ теорії іміджу широко представлені світовою науково-дослідною практикою (А. Адлер, М. Вебер, Дж. Келли, Г. Лебон, Дж. Мид, Г. Олпорт, Т. Парсонс, К. Роджерс, Дж. Роттер, Б. Скіннер, Е. Торндайк, Дж. Уотсон, З. Фрейд, Т. Халл). Вивчення феномену «імідж» представлено в роботах таких вітчизняних авторів, як: О. Абдулліної, Т. Бедяєва, П. Берда, Є. Бондаревської, О. Володарської, І. Вікент'єва, Л. Водовіча, В. Ділмана, О. Газмана, Є. Грішуніної, П. Гуревича, І. Зарецької, Р. Кричевського, Ф. Кузіна, Н. Кузьміної, Л. Мітіної, В. Музиканта, О. Панасюк, Е. Перелигіної, Р. Ромашкіної, Л. Соколовой, В. Тимошенко, Н. Трошиної, Б. Ушикова, О. Феофанова, І. Фьодорова, І. Черемушнікової, Н. Чипиленко, М. Шишкіної, В. Шепелі та інших.

Проблемам формування іміджу держави, лідера, корпорації, фірми присвячували свої дослідження досить багато вчених. Помітними серед них стали, наприклад, праці П. Дракера, Ж. Сегела, Г. Даулінга, Ж.-П. Бодуана, Г. Почепцова, В. Шепеля, Е. Галумова та інших. Однак проблема формування іміджу збройних сил (армії) залишається, як зазначалося вище, малодослідженою. У цій сфері можна відзначити хіба що праці В. Алещенка, В. Серебрянникова, Л. Прудникова, С. Мелькова, У. Ільницької та інших.

Формуванню позитивного іміджу офіцерів ВВНЗ приділяли увагу такі науковці: О. Соколіна, В. Рижиков, Н. Сторожук, О. Кожедуб, Ю. Черних та інші. Питання щодо створення позитивного іміджу офіцерів з урахуванням вікових особливостей курсантів залишається й на сьогодні малодослідженим.

Мета статті: надати рекомендації щодо формування свого позитивного іміджу офіцерам ВВНЗ з урахуванням вікових особливостей курсантів.

Виклад основного матеріалу. Прийом на навчання у ВВНЗ здійснюється на основі певних керівних документів, а саме відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (№ 1556–VII від 01.07.2014) [2], наказу Міністерства освіти і науки України від 15.10.2014 № 1172 «Про затвердження Умов прийому на навчання до

вищих навчальних закладів України в 2015 році», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 04.11.2014 № 1390/26167 [3], наказу Міністра оборони України від 05.06.2014 № 360 «Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації молоді та прийому до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 26 червня 2014 року № 704/25481 [4], наказу Міністра оборони України від 05.01.2015 № 4 «Про затвердження Особливостей прийому на навчання до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів у 2015 році для підготовки військових фахівців тактичного рівня», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 22 січня 2015 року № 74/26519 [5], наказу Міністра оборони України від 11.05.2016 № 248 «Про затвердження Особливостей прийому на навчання до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти для підготовки військових фахівців тактичного рівня в умовах особливого періоду» [6].

До ВВНЗ, які здійснюють підготовку військових фахівців за схемою навчання «курсант», приймаються за власним бажанням громадяни України, які здобули повну загальну середню освіту, відповідають установленим вимогам проходження військової служби та успішно пройшли вступні випробування:

а) особи із числа цивільної молоді та ліцеїсти віком від 17 до 21 року, в тому числі ті, яким 17 років виповнюється в рік зарахування на навчання;

б) військовослужбовці, резервісти та військовозобов'язані, які мають повну загальну середню освіту та не мають військових звань офіцерського складу, у разі зарахування їх на перший та наступні курси навчання, віком до 23 років;

в) військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом у разі зарахування їх на навчання до ВВНЗ, що здійснюють підготовку осіб на посади сержантського та старшинського складу, віком до 30 років [7].

Отож, ми бачимо, що вікова категорія курсантів, які навчаються у ВВНЗ може бути досить різноманітною. Згідно з класифікацією вікових періодів [8], курсанти, які навчаються, належать до наступних вікових категорій: пізній юнацький вік та ранній дорослий вік. Розглянемо особливості кожної вікової категорії.

Юнацький вік (пізній період 18–23 роки).

Зазначений віковий період характеризується як стадія завершення фізичного, статевого дозрівання та активного становлення особистості, особистісного і професійного самовизначення,

розвитку самосвідомості та досягнення соціальної зрілості [9, с. 23–24].

Дж. Вайлд визначив такі суперечливі особливості юнацького віку, які слід урахувати офіцеру:

1. Юнаки сфокусовані на своєму внутрішньому світі і вважають, що світ має бути таким, як вони хочуть його бачити. Більшість із них не мають достатнього досвіду, щоб оцінити інші погляди, які відрізняються від їхніх.

2. Навіть якщо юнаки невпевнені у своїх навичках та здібностях, вони відчайдушно намагаються приховати цю невпевненість і використовують захисні механізми.

3. Юнаки дуже чутливі через їх надмірну сконцентрованість на власній особі та через намагання знайти своє місце в житті.

4. Юнаки емоційні, схильні до змін настрою.

5. Юнаки приділяють велику увагу своїй ідентичності та тому, як вони виглядають. З іншого боку, вони не люблять, коли їх надто виділяють від інших однолітків, у цьому сенсі вони мають свою «тонку зону комфорту».

6. Юнаки схильні до ідеалізації та швидше міркують якими «слід бути», ніж якими є насправді.

7. Юнаки інколи мають нереалістичні уявлення стосовно своєї персони [10].

Підсумуємо вищезазначене. Процес становлення особистості в юнацькому віці може розглядатися у трьох ракурсах: 1) перший ракурс розглядає зміни у самосприйнятті; 2) другий фокусується на самооцінці, а саме наскільки позитивно чи негативно особистість оцінює себе; 3) третій ракурс розглядає зміни у відчутті ідентичності – відчуття особистістю того, ким вона є, куди спрямовує свій шлях. Тому рекомендації щодо формування позитивного іміджу офіцера, спираючись на перераховані ракурси становлення особистості в юнацькому віці, можуть бути такі: звертатися до курсантів на «Ви» – це буде формувати самоприйняття курсанта не як дитини або підлітка, а як дорослої людини, причому, навіть, якщо офіцер робить зауваження курсанту за якість порушення – все одно на «Ви»; обов'язково мають бути виключені образливі слова або будь-яке неповажне ставлення до особистості курсанта, тому навіть якщо офіцер буде робити зауваження, то самооцінка курсанта не буде травмована (що в іншому разі буде для нього досить болючим у даному віковому періоді і явно не сприяє формуванню позитивного іміджу офіцера в його очах); при спілкуванні з курсантами використовувати «об'єднуючі поняття», а саме «ми –військовослужбовці», «наші обов'язки», «наша з вами відповідальність», «наша професійна діяльність» та інше – це буде сприяти формуванню ідентичності курсанта.

Вікові особливості прийняття рішень про кар'єру на етапі зрілої юності. У нашому випадку

курсанти вже визначились з вибором професії. Чи то був усвідомлений вибір, чи нав'язаний кимось – це питання, безумовно, важливе, тому що буде впливати на мотивацію до професійної діяльності, але на даному етапі вони вже у стінах ВВНЗ. Прийняття рішень про кар'єру вимагає від людини з'ясування для себе життєвої мети. Моральна мета мобілізує сили особистості на тривалий період. Конкретні цілі такою властивістю не наділені, тому після їх досягнення швидко настає спад активності [11]. Тут мається на увазі, що якщо юнак при виборі навчального закладу ставив собі за мету стати професійним військовим (бажано, полковником чи генералом), бути захисником Батьківщини та інше, то ці моральні цілі будуть його стимулювати до певних досягнень та справлятися з особливими умовами військової діяльності тривалий час. Якщо юнак ставив перед собою мету просто поступити до ЗВО, як усі, або з будь-якої іншої причини, то в найближчому часі його активність щодо навчання та становлення як майбутнього офіцера спаде. У цьому випадку офіцеру рекомендується розповідати про позитивні сторони військової служби, бажано на власному прикладі або на прикладі відомих особистостей.

У зрілому юнацькому віці актуальною стає проблема «незалежного» життя. Для її розв'язання необхідні вміння організовувати свою діяльність, приймати відповідальні рішення і втілювати їх у життя, що в більшості молодих людей у цьому періоді відсутнє. Але не слід забувати, що військова служба, навіть навчання у ВВНЗ, належить до діяльності в особливих умовах, тому висуває певні вимоги до юнаків, які обрали собі цю професію. Тому на ґрунті несумісності «незалежного життя» і військової служби можуть виникнути певні порушення військової дисципліни, які можуть призвести до конфліктних ситуацій між офіцерами та курсантами. Знаючи цю вікову особливість, офіцер може достойно вийти з такої ситуації, зробити правильні та корисні зауваження, можливо, навіть пояснити курсанту, що насправді його бентежить та підштовхує до певних дій, тим самим підтримати в очах курсанта свій позитивний імідж.

Розв'язування життєвих завдань передбачає прогнозування, орієнтацію на майбутнє й усвідомлення, наскільки є можливим утілення конкретних планів. Для цього людині потрібно мати уявлення про діяльність, з якою вона має справу, осмислити й вибудувати проект свого майбутнього. За таких умов її теперішнє, справи найближчої і віддаленої перспектив сприйматимуться як конкретні кроки до нього [11]. Спираючись на ці вікові особливості, офіцеру можна порекомендувати ділитися з курсантами позитивними фактами своєї військової кар'єри, методами професійного зростання, а можливо, і своїми особистими професійними планами на майбутнє.

Розвиток самосвідомості у зрілому юнацькому віці. Суттєвою складовою особистісного розвитку юнака є становлення його самосвідомості. Пов'язане воно як із продовженням розумового розвитку, так і з появою нових ситуацій, кутів зору, під якими він себе розглядає.

Як зазначають Л. Василенко та М. Савчин, основною відмінністю юності від попереднього, підліткового, періоду є зміна внутрішньої позиції: змінюється ставлення до сьогодення та майбуття [11]. Якщо брати за основу, що завдання юнацького періоду – закладка «фундаменту» в майбутньому дорослому житті, до якого належать отримання професії та якісної освіти, становлення світогляду, визначення загального життєвого шляху, формування уявлень про сімейне життя та інше, позитивний імідж офіцера тут буде відігравати вирішальну роль. Це пов'язано з тим, що під час навчання у ВВНЗ коло людей, з якими взаємодіє курсант, особливо тих, які живуть в казармі (гуртожитку), певним чином обмежене. А певна залежність від старших ще досі існує. Тому так чи інакше, свідомо чи несвідомо, вони дивляться на офіцерів, які їх оточують. У цьому випадку можна порекомендувати офіцерам використовувати сучасні методи впливу на курсантів, а саме використання соціальних мереж, у яких може бути відображене (безумовно, частково) життя офіцера поза межами ВВНЗ, а саме: культурне дозвілля, подорожі цікавими місцями, гармонійні сімейні стосунки, інтереси, досягнення тощо.

Дружба у зрілому юнацькому віці. Нових якостей набувають у зрілому юнацькому віці дружні відносини. Вони виникають не відразу. Це пов'язано з тим, що кожен поступово завойовує собі місце у психологічному просторі іншої людини та особливе ставлення до себе. У цьому віці дружба вимагає від особистості обов'язково бути собою. Важливою її умовою є взаєморозуміння, а непорозуміння із другом породжують переживання особистістю неможливості втілення власного внутрішнього буття. Як свідчать щоденники юнаків, біографічні й автобіографічні описи, юнаки дуже важко переживають усвідомлення того, що їхній друг виявився несправжнім. Спричинений цим душевний неспокій може сильно вплинути на їхнє ставлення до людей загалом, спричинити недовіру, яка часто буває незворотною. Вкрай актуальними в юнацькому віці є уміння відрізнити істинну дружбу від удаваної, уникнути взаємин, побудованих на явному чи прихованому маніпулюванні людини людиною [11].

Незважаючи на те, що дружба в юнацькому віці має вагомe значення, офіцер має завжди пам'ятати, що «дружити» з курсантами не можна. За «дружбою» з курсантами ховається некомпетентність офіцера. Деякі офіцери вважають, що якщо вони будуть дружити з курсантами, то цей факт

позитивно впливатиме на їх авторитет та імідж, а також на дисципліну курсантів. На жаль, це велика помилка. Отож, для формування позитивного іміджу офіцера дружніх стосунків із курсантами бути не повинно.

Розвиток інтелекту у зрілому юнацькому віці. В. Павелків стверджує, що в період зрілої юності завершується розвиток інтелекту. У його структурі виникають комплексні схеми (поєднання конфігурацій, оперативних правил перетворення інформації, які використовуються для упізнання відомих предметів, ситуацій, подій, процесів тощо); формуються ідеальні образи реальних та ідеальних предметів, явищ; фіксуються сценарії (послідовності очікуваних людиною подій та процесів, що сприяють уявному відтворенню їх, – святкування дня народження, весілля, прихід весни тощо); створюються семантичні структури, які виявляються у предметних та оцінно-емоційних значеннях. Завдяки їм знання впливають на інтелектуальну поведінку молодшої людини [12].

Юність – креативна пора, про що свідчать оригінальні ідеї, орієнтація на продуктивний інтелектуальний досвід [11].

Враховуючи зазначену вище особливість, офіцерам, а особливо викладачам, рекомендується демонструвати курсантам свої прагнення в розвитку інтелектуальних здібностей, тим самим формуючи відповідні інтереси в них (наприклад, у вивченні англійської мови).

Отже, ми розглянули вікові особливості юнацького віку, до якого належить більшість курсантів, та надали рекомендації офіцерам щодо формування позитивного іміджу, працюючи з цією віковою категорією курсантів.

На нашу думку, необхідно в контексті обраної тематики розглянути ще одну вікову категорію – дорослість, до якої належать курсанти-контрактники, які прийшли на навчання з військ. Більшість із них є учасниками бойових дій, тому й підходить щодо формування позитивного іміджу офіцера будуть трохи іншими.

Рання дорослість (23–35 років).

Н. Токарев та А. Шамне визначають дорослість як найменш вивчений період онтогенезу, для якого характерні найвищий рівень розвитку духовних, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей людини. На цьому етапі виникають специфічні особливості Я-концепції, спонукальної та емоційної сфер особистості, змінюється спосіб життєдіяльності (створення сім'ї, сімейні стосунки, батьківські функції, кар'єра, творчі досягнення тощо). Також автори підкреслюють, що потужність прагнення дорослої людини до все більшої незалежності від батьків, інших дорослих у прийнятті рішень, навіть якщо це пов'язане з ризиком для власного благополуччя. Цей віковий період характерний своїм акцентом на близькість із партнером

протилежної статі. Людина усвідомлює, що інтимність вимагає взаємної довіри, підтримки та піклування для того, щоб розпочати сімейне життя [13].

Передумовою самостійності дорослої людини на роботі й у сім'ї, реалізації її здібностей і мрій є досягнення соціальної дорослості. Це дає можливість критично оцінити життя, приймаючи рішення про правильність обраного життєвого шляху чи шукаючи нову ідентичність.

Дослідники виділяють два напрямки розвитку особистості дорослої людини:

а) зростання самостійності людини, її свободи та відповідальності, розвиток індивідуальності (неповторності), творчого ставлення до дійсності та власного життєвого шляху;

б) посилення соціально-духовної інтегрованої людини, соціальної відповідальності, збагачення форм її життєдіяльності [13].

Перша фаза ранньої дорослості (до якої належать деякі курсанти-контрактники) триває приблизно з 20 до 30 років життя і збігається з молодістю людини. У цей період людина досягає піку у своєму фізичному розвитку, є здоровою, сильною, витривалою, енергійною, здатною до народження дітей. Активно збагачується її психологічний і соціальний досвід, вона включається в усі види соціальної активності, оволодіває багатьма соціальними ролями.

Розвиток особистості людини зумовлюється передусім особливостями сімейного та професійного життя. Вона відходить від батьківської сім'ї, обирає супутника життя, приймає рішення про шлюб і створення сім'ї, народження дітей, займається їх вихованням. Одночасно зі створенням сім'ї людина спрямовує свої зусилля на професійне навчання, пошук постійного місця зайнятості, професійну адаптацію, досягнення професійного успіху, кар'єру. Ці особливості можуть бути одними із ключових, які підштовхнули військовослужбовця-контрактника отримати вищу військову освіту.

Варто зазначити, що всі рекомендації щодо формування позитивного іміджу офіцера, які були надані раніше, також актуальні при взаємодії з курсантами-контрактниками, але тут включається ще одна важлива складова, а саме: професіоналізм та досягнення у службово-бойовій діяльності. На відміну від курсантів молодшого віку, які більше уваги звертають на зовнішність офіцера, його манери, поведінку та інші особистісні якості, у взаємодії з дорослою людиною переважають знання та вміння офіцера, але самопрезентація (особливо при першій зустрічі) також дуже вагома.

У цьому випадку доцільніше розглядати не вікові особливості цільової аудиторії, а все ж таки соціально-психологічні особливості курсанта як учасника бойових дій.

Якщо досить стисло розглянути психологічні особливості військовослужбовців зазначеного вікового періоду, які брали участь у бойових діях, то буде доцільним зробити акцент саме на їх системі цінностей. Вона кардинально відрізняється від їх цивільних однолітків, або тих військовослужбовців, які не брали участі в бойових діях. Ці люди знають ціну життя, якісь побутові буденні труднощі для них не мають такого серйозного значення, як для інших (вони не розуміють, що може такого страшного статися, якщо не досить охайно буде застелене ліжко, або якщо він не гладко поголений, або у нього не такий сучасний телефон та багато інших прикладів), для них поняття «побратим» майже святе, оскільки це та людина, яка може врятувати йому життя. Вони дуже швидко дорослішають за короткий проміжок часу.

Варто зазначити, що саме для такої цільової аудиторії, враховуючи її особливості, все ж таки, на нашу думку, важливішим є поняття авторитету, а не іміджу офіцера.

Через актуальність та новизну проблеми сучасна наука чималі зусилля приділяє дослідженням сутності поняття авторитету як керівника взагалі, так і військового керівника-командира, їх спроможності бути лідером серед підлеглих. Ці питання у своїх публікаціях розглядають, зокрема, такі вітчизняні науковці як Р. Алавердов, В. Михайловський, А. Кібанов, В. Полікашин, С. Поляков, Ю. Полікашин, В. Стасюк, Ф. Мисик, П. Ткачук, О. Бойко, О. Керницький, О. Копаниця, А. Луцьков, А. Романишин та інші [14].

Як зазначає В. Стасюк: «Авторитет військового керівника формується ним самим у реальній поведінці й діяльності. Словами авторитет не створити, оскільки підлеглі судять про командира за його справами та вчинками. Одна із сторін психологічної сутності авторитету військового керівника особливо яскраво проявляється в екстремальних умовах. Упевненість у правильності дій авторитетного керівника позбавляє людей у критичних ситуаціях від роздумів стосовно правильності прийнятого рішення» [14]. Тобто у військовослужбовців, які були на війні, сформувалися чіткі поняття, як повинен виглядати командир. Також однією із психологічних особливостей учасників бойових дій є чітко сформоване поняття «свій – чужий». На нашу думку, досить важко офіцеру бути їх командиром або викладачем, якщо він сам не є учасником бойових дій. Хоча тут також велику роль грають професійні навички. Наприклад, якщо офіцер не є учасником бойових дій, але є фахівцем по своїй дисципліні, то взаємовідносини з такими курсантами можуть скластися за умови правильної та коректної подачі інформації.

Прийоми створення (формування) авторитету мають відповідати чинним у суспільстві нормам моралі й етики. Штучні прийоми не гарантують

успіху, як наслідок, з'являється уявний або помилковий авторитет (псевдоавторитет). Розглянемо різновиди псевдоавторитету, які ще свого часу виділяв видатний педагог А. Макаренко (які, на жаль, є характерними для деяких сучасних командирів) [15, с. 112]:

1. Авторитет відстані. Проявляється у тому, що командиру здається, чим він «далі» від підлеглих (тримається з ними офіційно, рідше з ними бачиться), тим сильнішим є його вплив на них. Командир спеціально відгороджується від підлеглих для того, щоб створити видимість важливості й недоторканості його персони.

2. Авторитет доброти. «Завжди бути добрим» – девіз такого командира. Цей тип псевдоавторитету формується через помилкове розуміння сутності чуйного ставлення до підлеглих і характеризується низькою вимогливістю командира. Звідси негативні наслідки: послаблення волі, дезорганізація, позбавлення підлеглих перспектив росту тощо. Полегшені завдання псують навіть гарного підлеглого, тобто командир робить підлеглому ведмежу послугу.

3. Авторитет педантизму. Означає схильність командира вдаватися до опіки та жорсткого визначення всіх стадій виконання завдання підлеглими, тим самим «сковуючи» їх творчість та ініціативу.

4. Про авторитет підкупу можна вести мову в тих випадках, коли командир дотримується правила «Я тобі обіцяю щось, якщо ти зробиш це». За такого підходу службова діяльність здійснюється тільки через систему нестандартних стимулювань, а винагорода надається залежно від особистих примх командира.

5. Авторитет резонерства. Командир набридає підлеглим безкінечними, нудними й беззмістовними (тобто позбавленими сенсу) повчаннями.

6. Авторитет чванства будується на зарозумілості. Командир пишається й намагається всюди підкреслювати свої колишні або нинішні уявні заслуги. Такому керівникові здається, що ці «заслуги» забезпечують йому високий авторитет.

7. Авторитет придушення є найжахливішим і диким. І досі існує тип військових керівників, які думають, що авторитет може бути побудований на страху, і через це постійно залякують покараннями. Такі командири вдаються до погроз, «сіють» острах серед підлеглих. Вони помилково вважають, що такі прийоми зміцнять їх авторитет. Урешті-решт це позбавляє людей упевненості, ініціативи, породжує перестраховку та навіть нечесність. Але люди не можуть поважати, а тим більше любити тих, хто постійно здійснює над ними будь-який вид насильства, в тому числі психологічний і матеріальний. До того ж, дослідження психологів показують, що в людей, які працюють в умовах постійного нервового напруження, викликаного страхом, продуктивність праці знижується

на 40–60%, у них розвиваються серцево-судинні та інші захворювання.

Розглянемо деякі рекомендації щодо формування позитивного іміджу офіцера при взаємодії з курсантами-контрактниками – учасниками бойових дій:

1) рекомендується бути відвертими, не вигадувати подвиги, якщо таких не було; бути відвертими у своєму ставленні до них, якщо курсант вас чимось розізлив, треба йому сказати про те, що його вчинок викликав у вас певні емоції (люди, які були на війні, набагато краще відчують інших, їх ставлення до себе та брехню, цей навик зумовлюється тим, що в зоні ведення бойових дій вони повинні були чітко розуміти, на кого можуть покласти в екстремальній ситуації, а на кого ні, та не мали права на помилку);

2) намагатися не використовувати термін «антитерористична операція» замість «війна» (зустрічається досить невелика кількість військовослужбовців, які б байдуже відносились до тотожності цих термінів, тому застосування поняття «АТО» може викликати непорозуміння та відсторонення від вашої особистості);

3) не жаліти курсантів через те, що їм довелося пережити, повага – це не жалість (військові психологи звертають увагу на те, що при жалості до учасника бойових дій негативні психологічні наслідки війни тільки погіршуються);

4) за потреби (якщо курсант сам звернеться за допомогою) знайти час для спілкування з ним, а якщо буде необхідно, порекомендувати звернутися до офіцера-психолога;

5) підкреслювати їх досвід (але не нав'язливо) та, за бажанням самого курсанта, давати можливість ділитися цим досвідом з іншими.

Висновки. Отже, нами були розглянуті певні вікові особливості курсантів та, спираючись на них, були надані певні рекомендації щодо формування позитивного іміджу офіцерів, які працюють у ВВНЗ, а саме:

– для курсантів вікової категорії «зріла юність»: звертатися на «Ви», дотримуватись культури спілкування, використовувати «об'єднуючі поняття», ділитися з курсантами позитивними фактами своєї військової кар'єри, методами професійного зростання, особистими професійними планами на майбутнє, використовувати соціальні мережі, у яких буде відображене життя офіцера за межами служби, дружніх стосунків із курсантами не має бути, демонструвати курсантам прагнення розвитку власних інтелектуальних здібностей;

– для курсантів вікової категорії «рання дорослість» (з урахуванням того, що більшість із них є учасниками бойових дій): пам'ятати, що більша увага звертається на професіоналізм, ніж на індивідуальні особливості та на зовнішній вигляд, важливість наявності в офіцера досвіду

участі в бойових діях, бути відвертим у спілкуванні, не використовувати термін «АТО» замість «війна», не виказувати жалість до них, при потребі знаходити час для спілкування, підкреслювати їх досвід та давати можливість ділитися ним із оточуючими.

Основними пропозиціями щодо подальших досліджень на дану тематику можна виділити такі: запропонувати розглянути особливості формування іміджу різних категорій офіцерського складу (офіцери-викладачі, керівники та курсовий апарат), логічним продовженням буде розробка психолого-педагогічного тренінгу для офіцерів ВВНЗ і заключним етапом роботи над цією темою може бути видання науково-практичних посібників для офіцерів щодо покращення їх власного іміджу.

Література:

1. Шумейко А. Соціально-психологічні аспекти визначення поняття іміджу військовослужбовця Збройних сил України. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 5. С. 228–229.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> (дата звернення: 1.02.2020)
3. Про затвердження Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2015 році: Наказ Міністра освіти і науки України від 15.10.2014. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1351-15 (дата звернення: 01.02.2020)
4. Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації молоді та прийому до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів: Наказ Міністра оборони України від 05.06.2014. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-14.html (дата звернення: 01.02.2020)
5. Про затвердження Особливостей прийому на навчання до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів у 2015 році для підготовки військових фахівців тактичного рівня: Наказ Міністра оборони України від 05.01.2015. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0074-15 (дата звернення: 01.02.2020)
6. Про затвердження Особливостей прийому на навчання до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти для підготовки військових фахівців тактичного рівня в умовах особливого періоду: Наказ Міністра оборони України від 11.05.2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0776-16> (дата звернення: 01.02.2020)
7. Методичні рекомендації щодо прийому слухачів, курсантів (студентів) на навчання до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів у 2015 році для підготовки на посади осіб офіцерського, сержантського та старшинського складу. Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-osvita-na-tauka/vijskova-osvita-v-ukraini-ta-osoblivosti-prijomu-gromadyan-napershij-kurs.html>.
8. Хілько М. Вікова психологія. Київ, 2011. URL: https://stud.com.ua/77852/psihologiya/vikova_psihologiya (дата звернення: 3.02.2020).
9. Божович Л. Этапы формирования личности в онтогенезе. *Вопросы психологии*. 1979. № 4. С. 23–24
10. Божко Н. Психологічні особливості юнацького віку та їх вплив на формування фрустраційної толерантності майбутнього фахівця. *Аксіологічна психопедагогіка: проблеми, здобутки, перспективи*. Психологія особистості. 2013. № 1 (4). URL: http://ps.pu.if.ua/2013_4/20Bozh.pdf (дата звернення: 4.02.2020).
11. Василенко Л., Савчин М. Вікова психологія. Київ, 2005. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk674883.pdf> (дата звернення: 4.02.2020).
12. Павелків В. Вікова психологія. Київ, 2015. URL: <https://textbook.com.ua/psihologiya/1473452495/s-28> (дата звернення: 5.02.2020).
13. Токарева Н. Шамне А. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник., Київ, 2017. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/%D0%B2%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%20\(1\)%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/%D0%B2%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%20(1)%20(2).pdf) (дата звернення: 5.02.2020).
14. Стасюк В. Авторитет та лідерство командира: визначення, зміст. *Питання психології. Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 4 (41). URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/%D0%B2%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%20\(1\)%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/%D0%B2%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%20(1)%20(1).pdf) ресурс. Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnaou_2014_4_55.pdf (дата звернення: 7.02.2020)
15. Кибанов А. Управление персоналом организации. Актуальные технологии найма, адаптации и аттестации. Основы управления та прийняття рішень у військовій справі : навч. посіб. Харків, 2009. С. 112.

Motyka S. M., Kravchenko K. O. Recommendations for a positive image-building of officers working in higher military educational institutions in view of the cadets' age

The purpose of a positive image-building of officers working in higher military educational institutions is to influence the consciousness of cadets, their upbringing as individuals, and further professional orientation as future defenders of the Motherland. This issue became especially relevant with the outbreak of war in eastern Ukraine. This is explained by the fact that after graduation most of them will have personnel under their command, the people for whom they will be responsible, whom they will need to organize to perform service and combat missions. The graduating cadets will be able to cope with this task only when they can build their own positive image among their subordinates. Unfortunately, there are no disciplines on the positive image-building of the Armed Forces or individual officers provided in the curricula of higher military educational institutions. Therefore, the focus should be on officers who train and educate them. Thus, cadets will be able to take on the experience beneficial for their future professional activity.

The article provides recommendations for a positive image-building of officers of Armed Forces of Ukraine working in higher military educational institutions in view of cadets' age. Emphasis is placed on age peculiarities in the process of a positive image-building of officers due to the following factors: first, this topic is poorly researched, and secondly, according to certain guidelines regulating the admission to higher military educational institutions the right to enroll in the military institution have high school graduates (approximate age is 17), and contract service personnel under 30 years of age. Thus, officers working in military higher educational institutions interact with two age categories with their differences and characteristics. This should be taken into account during own positive image-building with such a target audience.

Key words: *image, service personnel, Armed Forces of Ukraine, cadets, officers of higher military educational institutions, age peculiarities.*